

УДК 340

DOI 10.31732/2708-339X-2024-14-A15

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

Дзісяк О.П.,*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри теорії та історії держави і права**Університет економіки та права «КРОК»**м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113**e-mail: DzisiakO@krok.edu.ua**ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7130-361X>***Цвук О.В.,***аспірант**Університет економіки та права «КРОК»**м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113**e-mail: TsvykOV@krok.edu.ua**ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7109-0162>*

THE STATE AND PROSPECTS OF LEGAL REGULATION OF E-COMMERCE IN UKRAINE

Dzisiak O.P.,*PhD in Law,**associate Professor of the Department**of Theory and History of State and Law of «KROK» University**Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113**e-mail: DzisiakO@krok.edu.ua**ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7130-361X>***Tsvyk O.V.,***Postgraduate student of the University of Economics and Law «KROK»**Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113**e-mail: TsvykOV@krok.edu.ua**ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7109-0162>*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню сучасного стану та перспектив правового регулювання електронної комерції в Україні в контексті глобалізаційних процесів і євроінтеграційних викликів. Акцентовано увагу на тому, що електронна комерція є комплексним правовим явищем, регулювання якого здійснюється на перетині загальних і спеціальних норм різних галузей права. У роботі проаналізовано основні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність у цій сфері, зокрема Конституцію України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України та Закон України «Про електронну комерцію».

Підкреслено наявність прогалин у чинному законодавстві, зокрема у питаннях захисту персональних даних, що створює ризики для прав користувачів і суперечить міжнародним стандартам. Особливу увагу приділено досвіду Європейського Союзу, зокрема впровадженню Загального регламенту про захист даних (GDPR), який забезпечує прозорість обробки персональних даних, мінімізацію їх збору та реалізацію права користувачів на їх видалення.

Окрім цього, у статті розглянуто важливі питання функціонування платіжних систем, які є основою здійснення розрахунків у сфері електронної комерції. Відзначено відсутність належного правового регулювання розрахунків у віртуальних активах (криптовалютах), що створює правову невизначеність та сприяє розвитку тіньової економіки. Стаття підкреслює необхідність гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами, що сприятиме підвищенню ефективності функціонування електронної комерції, захисту прав користувачів і інтеграції України до глобального цифрового ринку.

Ключові слова: електронна комерція, цифрова економіка, правове регулювання, інформаційно-комунікаційні технології.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 15.

Abstract. The article is devoted to the study of the current state and prospects of the legal regulation of e-commerce

in Ukraine in the context of globalization processes and European integration challenges. Attention is focused on the fact that e-commerce is a complex legal phenomenon regulated at the intersection of general and special norms of various branches of law. The paper analyzes the main legal acts governing this field, including the Constitution of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, the Commercial Code of Ukraine, and the Law of Ukraine «On Electronic Commerce».

The article emphasizes existing gaps in the current legislation, particularly regarding the protection of personal data, which creates risks for user rights and contradicts international standards. Special attention is paid to the experience of the European Union, particularly the implementation of the General Data Protection Regulation (GDPR), which ensures transparency in data processing, minimization of data collection, and the realization of the right of users to have their data deleted.

In addition, the article addresses key issues related to the functioning of payment systems, which serve as the foundation for transactions in the field of e-commerce. The lack of appropriate legal regulation of transactions involving virtual assets (cryptocurrencies) is noted, which creates legal uncertainty and contributes to the development of the shadow economy. The article underscores the necessity of harmonizing national legislation with European standards, which will contribute to improving the efficiency of e-commerce, protecting user rights, and integrating Ukraine into the global digital market.

Keywords: e-commerce, digital economy, legal regulation, information and communication technologies.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 15.

Постановка проблеми. У процесі становлення ринкових відносин в Україні підприємницька діяльність зазнала суттєвих змін, що зумовлено глобалізаційними процесами та стрімким поширенням доступу до мережі Інтернет. Ці фактори сприяли активному розвитку підприємницької діяльності у цифровому середовищі, що сформувало новий формат економічної діяльності — електронну комерцію. У контексті глобалізації та цифровізації економічних відносин електронна комерція стала невід’ємною складовою сучасного ринку товарів і послуг, забезпечуючи зручність, швидкість і доступність для споживачів, а також відкриваючи нові можливості для підприємців.

Однак, динамічний розвиток цифрових технологій, транскордонний характер електронної комерції та зростання ризиків у цифровому середовищі вимагають систематичного перегляду та вдосконалення законодавства, оскільки регулювання цієї сфери потребує швидкої адаптації нормативно-правової бази до нових технологічних реалій та її гармонізації з міжнародними стандартами.

Додатковим викликом для електронної комерції в Україні стало повномасштабне вторгнення Росії, яке суттєво вплинуло на діяльність суб’єктів господарювання. У цих умовах бізнес був змушений оптимізувати свою діяльність через впровадження цифрових інструментів, що, з одного боку, сприяло подальшій цифровізації економіки, а з іншого — актуалізувало проблеми правового регулювання, зокрема в аспекті міжнародної торгівлі. Необхідність виходу на міжнародні ринки потребує відповідності національно-

го законодавства не лише внутрішнім потребам, але й нормам права Європейського Союзу та приписам міжнародних актів.

Усе це зумовлює актуальність сучасного стану регулювання електронної комерції в Україні, визначення прогалів у чинному законодавстві, а також розробки перспективних напрямів гармонізації національної правової бази із європейськими стандартами для забезпечення ефективного функціонування електронної комерції у сучасних умовах.

Стан опрацювання проблематики.

Окремі аспекти правового регулювання розглядалися у працях провідних українських науковців, зокрема В.В. Резнікова, О.М. Вінник, Т.С. Гудіма, Д.Д. Євтушенко, В.М. Желіховський, І.Б. Белік, К.М. Краус, Н.М. Краус, О.В. Манжура, М.О. Перепелиця, Л.В. Товкун та інших.

Однак, попри вагомий внесок зазначених науковців у розробку наукових і законодавчих основ регулювання електронної комерції, динамічний розвиток цифрових технологій і глобалізація економіки створюють нові виклики. Постійна зміна умов функціонування електронної комерції зумовлює необхідність поглибленого теоретичного дослідження сучасних проблем, перегляду наявних підходів та формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Метою дослідження. На основі здійснення аналізу наукових джерел, нормативно-правового забезпечення, вітчизняного і закордонного досвіду, виявити стан і визначити тенденції правового регулюван-

ня забезпечення, становлення та розвитку електронної комерції в Україні, а також виділення ключових напрямків реформування та вдосконалення регулювання відповідно до євроінтеграційних викликів та сучасних світових тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Електронна комерція є багатогранним явищем, яке досліджується у різних наукових площинах: правознавстві, економіці, товарознавстві, маркетингу, тощо. Зокрема, в аспекті правового регулювання законодавче визначення електронної комерції міститься в Законі України «Про електронну комерцію», де електронна комерція визначається як відносини, спрямовані на отримання прибутку, які виникають у процесі укладання правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків. Ці правочини здійснюються дистанційно із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, унаслідок чого у їхніх учасників виникають права та обов'язки майнового характеру [1].

Серед науковців існують різні підходи до визначення поняття «електронна комерція». Так, наприклад, В.М. Желіховський пропонує визначення електронної комерції як системи взаємовідносин у сфері здійснення обміну даними (електронними документами) та інформацією між суб'єктами господарювання з використанням глобальної мережі Інтернет [2]. О. Шевченко розглядає електронну комерцію як аналог традиційної торгівлі, але здійснюваної за допомогою мережі Інтернет [3]. Т. Тардаскіна, Ю. Терешко та Є. Стрельчук зазначають, що електронна комерція (e-commerce) — вид електронної комерційної діяльності з використанням інформаційних комунікаційних технологій. [4]. За словами О.В. Мельника, електронна комерція (від англ. Electronic Commerce) є складовою частиною цифрової економіки, яка охоплює всі фінансові й торговельні транзакції, проведені через комп'ютерні мережі, а також бізнес-процеси, пов'язані з організацією таких транзакцій [5].

На думку В.В. Резнікової є два підходи, що використовуються науковцями при описі поняття електронна комерція, перший: як до підприємницької (комерційної) діяльності, що є різновидом господарської діяльності, та другий, як до особливих правовідносин

– відносин електронної комерції, що потребують комплексного врегулювання нормами різних галузей права [6].

Водночас Комісія Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) дає всеохоплююче визначення електронної комерції. Відповідно до цього підходу, електронна комерція включає всі види комерційної діяльності, здійснюваної шляхом обміну інформацією, створеною, переданою, отриманою і збереженою електронними, оптичними чи іншими аналогічними засобами. До таких засобів належать електронний обмін даними (EDI), електронна пошта, телеграф, телекс або телефакс [7].

Загальну основу регулювання електронної комерції складає Конституція України, як акт вищої юридичної сили, що статтею 42 закріплює право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом та норми Цивільного Кодексу України та Господарського Кодексу України, що встановлюють правові основи господарської діяльності між суб'єктами правовідносин в Україні [8].

Основним нормативно-правовим актом України, який визначає організаційно-правові засади здійснення електронної комерції в Україні та регулює відносини, що виникають під час укладення й виконання правочинів, вчинених в електронній формі із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем є Закон України «Про електронну комерцію» [1]. З огляду на використання інформаційних технологій в правовідносинах, електронна комерція вже існувала в українському правовому полі. Проте, як слушно зазначають Л.В. Товкун та М.О. Перепелиця Законом №675-VIII був врегульований значний масив суспільних відносин, які до його прийняття взагалі знаходились поза рамками правового регулювання [9].

В той же час, правові та організаційні засади організації та здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання також регулюються окремими нормативно-правовими актами. Так, правовідносини у сфері електронної комерції регулюються законодавчими актами, що поширюють свою дію на всі види господарських правовідносин, але і містять норми, спеціально присвя-

чені окремим аспектам регулювання електронної комерції.

Зокрема, Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», Закон України «Про рекламу», Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», і оскільки більшість договорів та правочинів укладаються суб'єктами підприємницької діяльності із фізичними особами, застосовуються також положення Закону України «Про захист прав споживачів».

Окрім цього, учасники відносин у сфері електронної комерції зобов'язані забезпечити захист персональних даних, які стали їм відомі з електронних документів чи повідомлень під час вчинення електронних правочинів або укладення електронних договорів, у порядку, встановленому Законом України «Про захист персональних даних» [10]. Маркетплейси та інші суб'єкти господарювання активно збирають персональні дані користувачів для персоналізації рекламних матеріалів та оптимізації своїх послуг.

Водночас в Україні відсутнє чітке регулювання, яке б зобов'язувало суб'єктів електронної комерції регулярно переглядати надані дозволи на обробку даних користувачами та видаляти надлишкову інформацію, що збирається інтернет-ресурсами. Це створює ризики порушення прав користувачів та невідповідності міжнародним стандартам у сфері захисту персональних даних.

Прикладом вдосконалення законодавства може слугувати практика Європейського Союзу, де діє Директива 2002/58/ЄС про конфіденційність та електронні комунікації [11], а також подальше впровадження Загального регламенту про захист персональних даних - General Data Protection Regulation (GDPR) [12]. GDPR зобов'язує суб'єктів господарювання дотримуватися принципів прозорості, мінімізації обробки даних та права користувачів на видалення своїх даних («право на забуття»).

Важливим аспектом для функціонування електронної комерції є наявність платіжних систем, що дозволяють здійснювати розрахунки у мережі Інтернет або іншим дистанційним способом. Правові засади здійснення розрахунків, у тому чис-

лі дистанційних платіжних операцій, урегульовано відповідним профільним Законом України «Про платіжні послуги» [13]. Цим законом врегульовано порядок відкриття рахунків, розпорядження коштами на рахунках та здійснення розрахунків дистанційним шляхом.

При цьому з огляду на зростання практики приймання оплати за товари та послуги у віртуальних активах (криптовалюті) суб'єктами електронної комерції, через відсутність належного правового регулювання такі платежі залишаються поза межами правового поля, що сприяє формуванню тіньової економіки. Як зазначають О. Омельчук та М. Новаченко, виходячи зі спільної для криптовалюти та електронної комерції тенденції швидко змінюватися, при розробці відповідних нормативно-правових актів важливо знаходити компроміс між просуванням технологічних досягнень та їх унормуванням, оскільки надмірно обмежувальні правила можуть пригнічувати розвиток інновації, а м'які наражати учасників цих відносин на високі ризики» [14].

На законодавчому рівні питання регулювання використання віртуальних активів в Україні залишається невирішеним. 17 лютого 2022 року було прийнято Закон України «Про віртуальні активи», який не набув чинності з причин внесення змін до Податкового законодавства, які не було здійснено. Водночас у квітні 2023 року Європейський парламент ухвалив регламент «Про ринки криптовалют» (Markets in crypto-Assets, MiCA) – перший у світі всеосяжний збір правил для криптоактивів, спрямований на створення єдиної європейської правової бази послуг криптовалюти, який набере чинності з 30 грудня 2024 року [15]. Наразі у Верховній Раді зареєстровано декілька законопроектів, спрямованих на легалізацію віртуальних активів та поступову гармонізацію українського законодавства до положень європейського законодавства в рамках MiCA, проте жоден із них досі не був ухвалений.

Це створює правову невизначеність, оскільки суб'єкти електронної комерції позбавлені можливості законно приймати платежі у віртуальних активах (криптовалюті). Тому, питання легалізації розрахунків у віртуальних активах є важливою складовою

функціонування електронної комерції.

В свою чергу, Регламент ЄС «Про ринки криптоактивів» (MiCA), який встановлює єдині правила для криптовалютного ринку, може стати орієнтиром для України у створенні відповідної нормативно-правової бази.

Висновки. Електронна комерція в Україні є комплексним явищем, правове регулювання якого здійснюється на перетині, як загальних та спеціальних норм різних га-

лузей права, так і міжнародно-правових стандартів, що зумовлено особливостями здійснення діяльності в цифровому середовищі.

Подальше вдосконалення законодавства у сфері електронної комерції, зокрема гармонізація з європейськими стандартами, сприятиме підвищенню ефективності її функціонування, захисту прав користувачів та інтеграції України у глобальний цифровий ринок.

Література:

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII 96 // Відомості Верховної Ради України. – 2015. - № 45. Ст. 410.
2. Желіховський В. М. Правові засади електронної комерції в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Желіховський В'ячеслав Михайлович. - К., 2008. - 218 с.
3. Шевченко О.О. Електронна комерція в умовах чинного законодавства // Право України. - 2003. - № 10. - С. 82-83.
4. Тардаскіна Т. М. Електронна комерція / Т. М. Тардаскіна, Є. М. Стрельчук, Ю. В. Терешко. - Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2011. - 244 с.
5. Мельник О. В. Електронна комерція як складова частина електронного бізнесу [Електронний ресурс] / О. В. Мельник // VII Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція «Соціум. Наука. Культура» – Режим доступу до ресурсу: <http://intkonf.org/melnik-ov-elektronna-komertsiya-yak-skladovachastina-elektronnogo>
6. Поняття, значення та перспективи правового забезпечення електронної комерції в Україні / В. Резнікова // Теорія і практика інтелектуальної власності. - 2015. - № 2. - С. 58-72. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Triv_2015_2_10 (дата звернення: 07.10.2024)
7. UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce, Art. 1 & 2(a) [Electronic resource]. URL: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/05-89450_Ebook.pdf (дата звернення: 07.10.2024)
8. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141
9. Товкун Л.В., Перепелиця М.О. Правове регулювання електронної комерції та особливості її оподаткування в Україні та світі / Л.В. Товкун, М.О. Перепелиця // Юридичний науковий електронний журнал – електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2022. - № 3, С.178-182.
10. Про захист персональних даних: Закон України № 2297-VI від 01.06.2010 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>. (дата звернення: 07.10.2024)
11. Директива 2002/58/ЄС Європейського парламенту і Ради від 12.07.2002 р. стосовно обробки персональних даних та захисту права на недоторканість особистого життя у сфері електронних комунікацій (Директива про право на недоторканість особистого життя та комунікації) електронні засоби зв'язку URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b34 (дата звернення: 07.10.2024)
12. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance), [online] Eur-lex.europa.eu, 2017. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (дата звернення: 07.10.2024)
13. Закон України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 07.10.2024)
14. Омельчук О. С., Новиченко М. Ю. Унормування обігу криптовалют (до питання визначення основних проблем і ризиків) // Перспективні напрямки наукових досліджень – 2023: матеріали ХХІХ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 21 серп. 2023 р.). – Вінниця, 2023. С. 76-79.
15. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in cryptoassets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1114/> (дата звернення: 07.10.2024)

References:

1. On Electronic Commerce: Law of Ukraine dated September 3, 2015, No. 675-VIII 96 // Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. – 2015. No. 45. -Art. 410.
2. Zhelikhovskiy V.M. Legal Foundations of Electronic Commerce in Ukraine: Candidate of Legal Sciences dissertation: 12.00.07 / Zhelikhovskiy Vyacheslav Mykhailovych. - Kyiv, 2008. - 218 p.
3. Shevchenko O.O. Electronic Commerce under Current Legislation // Ukrainian Law. – 2003. No. 10. - pp. 82–83.
4. Tardaskina T.M. Electronic Commerce / T.M. Tardaskina, Ye.M. Strelchuk, Yu.V. Tereshko. - Odesa: O.S. Popov ONAT, 2011. - 244 p.

5. Melnyk O.V. Electronic Commerce as a Component of E-Business [Electronic resource] / O.V. Melnyk // VII All-Ukrainian Scientific and Practical Online Conference «Society. Science. Culture» – URL: <http://intkonf.org/melnikov-elektronna-komertsiya-yak-skladovachastina-elektronного>. (Accessed October 07,2024)
6. Reznikova V. Concept, Significance, and Prospects of Legal Support for Electronic Commerce in Ukraine // Theory and Practice of Intellectual Property. – 2015. – No. 2. – pp. 58–72. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2015_2_10. (Accessed October 07,2024)
7. UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce, Art. 1 & 2(a) [Electronic resource]. URL: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/05-89450_Ebook.pdf. (Accessed October 07,2024)
8. Constitution of Ukraine // Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. – 1996. – No. 30. – Art. 141.
9. Tovkun L.V., Perepelytsia M.O. Legal Regulation of Electronic Commerce and Features of Its Taxation in Ukraine and the World // Legal Scientific Electronic Journal – Electronic Professional Edition of the Faculty of Law of Zaporizhzhia National University. – Zaporizhzhia, 2022. – No. 3, pp. 178–182.
10. On the Protection of Personal Data: Law of Ukraine No. 2297-VI dated June 1, 2010 [Electronic resource]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>. (Accessed October 07,2024)
11. Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council dated July 12, 2002, on the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on Privacy and Electronic Communications) [Electronic resource]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b34. (Accessed October 07,2024)
12. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of April 27, 2016, on the protection of natural persons regarding the processing of personal data and the free movement of such data, repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). [Online] Eur-lex.europa.eu, 2017. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>. (Accessed October 07,2024)
13. On Payment Services: Law of Ukraine dated June 30, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>. (Accessed October 07,2024)
14. Omelchuk O.S., Novichenko M.Yu. Regulation of Cryptocurrency Circulation (On Defining Key Issues and Risks) // Prospective Directions of Scientific Research – 2023: Materials of the XXIX International Scientific and Practical Online Conference (Kyiv, August 21, 2023). – Vinnytsia, 2023. – pp. 76-79.
15. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council dated May 31, 2023, on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No. 1093/2010 and (EU) No. 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj> (date of access: January 15, 2024). (Accessed October 07,2024)

Стаття надійшла до друку 15 жовтня 2024 року